

PSYCHOSPOŁECZNE SKUTKI KARY POZBAWIENIA WOLNOŚCI W ZAKRESIE PROBLEMÓW SPOŁECZNYCH

Streszczenie

Kara pozbawienia wolności stanowi sankcję stosowaną wobec osoby, która popełniła czyn zabroniony. Wyizolowanie penitencjarne stanowi najbardziej dotkliwą formę izolacji, będącą reakcją państwa na naruszenie norm prawa. Takie przymusowe odizolowanie, sposób ochrony społeczeństwa przed aspołeczną jednostką jest źródłem specyficznych cech rzeczywistości więziennej, na którą składają się m.in.: ograniczenie kontaktów z osobami bliskimi, przymus przebywania w otoczeniu osób obcych, nakaz przestrzegania dyscypliny i porządku, deprivacja (wyobcowanie) różnego rodzaju potrzeb osadzonych (deprivacja informacyjna, sensoryczna), utrata lub ograniczenie pewnych aktywności, np. wykonywanie określonych czynności w zakresie swobody poruszania się. Analiza działań penitencjarnych, ale też skutków psychospołecznych kary pozbawienia wolności stanowi podstawę pracy ze skazanym. Niniejsze kwestie są przedmiotem artykułu, który może stanowić podparcie dla oddziaływań penitencjarnych w aspekcie wychowawczym, terapeutycznym czy resocjalizacyjnym.

Słowa kluczowe: kara pozbawienia wolności, izolacja więzienna, zakład karny

Wprowadzenie

Wszelkie czyny niezgodne z prawem i normami ustalonymi przez wspólnotę odkąd istnieje cywilizacja mają swoje sankcje. Za swoje występki przestępca ponosił karę, a sposób karania zależał od obowiązującego systemu penitencjarnego.

Kara kryminalna ma być niejako ze swej istoty dolegliwością dla tego, kto na nią zasłużył. Stopień tej dolegliwości jest oczywiście różny przy różnych rodzajach

środków karnych. Raz dolegliwość ta dotyczy tylko sfery fizycznej, innym razem odnosi się do sfery społecznej lub psychicznej człowieka, najczęściej zaś do wszystkich trzech jednocześnie. W związku z tym, wyróżnić można trzy rodzaje dolegliwości kary kryminalnej: fizyczną, społeczną i psychiczną.

Izolacja więzienna pociąga za sobą określone następstwa w postaci procesów stygmatyzacji (proces naznaczenia społecznego, który polega na etykietowaniu skazanego), degradacji, depersonalizacji (zaburzenie psychiczne towarzyszące często derealizacji objawiające się odczuwaniem zmian we własnym sposobie myślenia czy poczuciu zmian własnej tożsamości) oraz prizonizacji (stan dobrego przystosowania do warunków panujących w zakładzie karnym, połączony z lękiem przed życiem na wolności). Czy zakład karny pomimo ewolucji systemu penitencjarnego jest instytucją totalną? Jakie są skutki psychospołeczne kary pozbawienia wolności skazanego? Odpowiedzi na niniejsze pytania ukazuje poniższa analiza teoretyczna i praktyczna kary pozbawienia wolności, zakładu karnego oraz skazanego jako podmiotu niniejszych oddziaływań.

Zakład karny jako miejsce egzystencji osób izolowanych na mocy wymiaru sprawiedliwości

Celem kary pozbawienia wolności jest m.in. kształtowanie u osób naruszających prawo zdolności do funkcjonowania społecznego zgodnie z obowiązującymi regułami do powstrzymywania się od popełnienia przestępstw. Przyczyną skazania na karę pozbawienia wolności jest konkretne zachowanie człowieka, które kwalifikowane jest jako przestępstwo. Niniejsze założenie realizowane jest w zakładach karnych poprzez oddziaływania naprawcze, które mają kształtować u więźniów gotowość do aktywności nastawionej na zmianę własnego stylu zachowania i cech osobowości (Gordon, 2010, s. 269–270).

Więzienie jest instytucją totalną integrującą wszystkie aspekty życia człowieka przez 24 godziny na dobę, w której margines swobody ograniczony jest do minimum. E. Derczyński, J. Jasińska-Kania, J. Szacki (1995, s. 150–179) wskazali czynniki charakteryzujące zakłady karne.

Są to:

- 1) dychotomiczny podział świata instytucji podwładnych i personel. W przypadku zakładu karnego odrębność tych grup jest szczególnie widoczna z uwagi na zmilitaryzowany charakter Służby Więziennej, będącej formacją uzbrojoną, z hierarchią opartą na stopniach wojskowych i zależności służbowej.
- 2) instytucja totalna nieustannie sprawuje kontrolę nad osobami w niej przebywającymi, maksymalnie ogranicza ich wolność osobistą, a dopuszczalne zachowania

wania są ściśle określone przepisami wewnętrznymi, których łamanie skutkuje określonymi konsekwencjami.

- 3) z reguły rozbudowany system kar i nagród premiuje konkretne zachowania, prowadzące się do wzmocnienia postaw uległych i podporządkowanych. Dyscyplina formalna jest wartością samą w sobie, co powoduje, że personel zapomina, jaki jest właściwy cel funkcjonowania organizacji, w której pracuje.
- 4) ograniczony kontakt ze światem zewnętrznym. Występuje tu swoisty paradoks: instytucja ma przygotować podopiecznego do odpowiedniego funkcjonowania w społeczeństwie, ale poprzez ścisłą izolację tworzy specyficzny mikrokosmos, którego zasady nijak mają się do prawdziwego świata, i zamiast nauki do życia w społeczeństwie podopieczni nabywają syndrom wyuczonej bezradności, oczekując nieustannej pomocy ze strony administracji państwowej i instytucji pomocowych.
- 5) biurokracja, gdzie podopieczni i wszystkie decyzje dotyczące podopiecznych znajdują się w odpowiedniej dokumentacji, a decyzje podejmowane są na ich podstawie.

Zadaniem zakładów karnych jest:

- izolacja skazanych,
- zabezpieczenie socjalno-bytowe,
- zabezpieczenie ekonomiczne,
- działalność gospodarcza, działalność resocjalizacyjna (Ostrowska, 2008, s. 244)

Dla zakładu karnego jako instytucji totalnej charakterystyczny jest aspekt izolacji od świata zewnętrznego. Bariery architektoniczne, wysokie budynki otoczone drutami kolczastymi, okna wyposażone w kraty, zamknięte cele mieszkalne, potęgują odseparowanie przebywających tam osób od toczącego się swym rytmem życia wolnościowego. Pobyt w więzieniu, zarówno krótkotrwały jak i wieloletni, niesie ze sobą psychospołeczne konsekwencje, a ich paleta i rozmiar, zależą będą od indywidualnej historii konkretnego człowieka. Każdy z nas posiada wyobrażenie funkcjonowania więźnia za murami zakładu karnego, jednak trudno nam zrozumieć towarzyszące im przeżycia i emocje, jakie pojawiają się w trakcie ich pobytu w warunkach izolacji.

Aby instytucja wykonywania kary pozbawienia wolności osiągnęła dzisiejszy wymiar musiało upłynąć wiele lat. Nastąpiła zmiana od całkowitej izolacji, połączonej z represyjnością, w kierunku obrazu skazanego dającego szansę na społeczną readaptację. Liczne standardy międzynarodowe oraz obowiązujące przepisy prawa karnego wykonawczego ściśle regulują zasady odbywania kary pozbawienia wolności (Szymanowski, s. 19–31). Zawarte w artykule 67 kodeksu karnego wykonawczego cele wykonywania kary akcentują „wzbudzenie w skazanym woli współdziałania w kształtowaniu jego społecznie pożądaných postaw, w szczególno-

ści poczucia odpowiedzialności oraz potrzeby przestrzegania porządku prawnego i tym samym potrzeby powstrzymania się od powrotu do przestępstwa“ (Ustawa z dnia 15 grudnia 2016 r.).

Każda jednostka penitencjarna posiada ustalony porządek wewnętrzny określający codzienny, ścisły harmonogram dnia, obejmujący zakazy i nakazy dotyczące funkcjonowania, dyscypliny, które zakładają potrzebę podporządkowania się. Tekst porządku wewnętrznego obejmuje m.in. czas trwania kąpieli, godziny i miejsce spożywania posiłków, poruszania się po terenie zakładu, ilość i wymiary przedmiotów, które osadzony może posiadać w celi mieszkalnej, jak i godziny i miejsce korzystania z aparatów telefonicznych (Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 21 grudnia 2016).

W murach więziennych pracują umundurowani funkcjonariusze, którzy w myśl przepisów prawa wykonują szczególny rodzaj pracy zwany służbą. To coś więcej niż zawód, gdyż wymaga dyspozycyjności, ofiarności, identyfikacji z wykonywaną pracą. Nie powinien dziwić zatem fakt zderzenia się dwóch światów w obrębie jednego miejsca, jakim jest zakład karny, w którym grupa funkcjonariuszy, będących przełożonymi, spotyka się z podległą im grupą osadzonych, pozostających w relacji zależności. Występujące pomiędzy nimi interakcje, pojawiające się oceny, często zakorzenione w stereotypach, odmienne cele i role społeczne, zwiększają ryzyko wystąpienia antagonistycznych postaw i oczekiwań. Wrogi stosunek skazanych względem więziennej administracji jest szczególnie widoczny wśród osadzonych należących do podkultury przestępczej, którzy w sposób nielegalny próbują zaspokoić swe potrzeby, czy urozmaicić sobie nudę i monotonię dnia codziennego. Jako priorytet ich działań należy wymienić walkę z prawem i instytucjami, występującymi w roli organu wykonawczego, w tym przedstawicieli służby więziennej, solidarność grupową oraz wypełnianie i ścisłą realizację zasad podkultury (Przybiliński, 2007, s. 65–84).

Konsekwencje izolacji więziennej

Sposób organizacji życia w zakładzie karnym ściśle związany jest ze środkami oddziaływania penitencjarnego. Ich zastosowanie (rodzaje, typy etc.) są częścią szerszego problemu dotyczącego ponownego włączenia do społeczeństwa. Jest to przedsięwzięcie bardzo trudne, gdyż wymaga wielu działań o różnym stopniu intensywności, podejmowanych i realizowanych w trakcie odbywania kary pozbawienia wolności. Ponadto istotna jest osoba poddawana oddziaływaniom penitencjarnym oraz skutki izolacji więziennej (Pierzchała, 2012, s. 117–118).

Więzienie izolując człowieka, stawia go w nienaturalnej sytuacji życiowej, powodując deprywację potrzeb, frustrację, przeciążenie, konflikty, zarówno intrapy-

chiczne jak i w relacjach z otoczeniem społecznym. To, jakie koszty psychofizyczne poniesie człowiek w sytuacji uwięzienia, zależy od wielu czynników, w tym jego:

- wcześniejszych doświadczeń życiowych i sposobów reagowania na nie,
- wsparcia społecznego,
- konstrukcji psychicznej,
- predyspozycji osobowościowych.

Wyobraźmy sobie osobę, która trafia do zakładu karnego z wyrokiem jednego roku pozbawienia wolności, jest w pełni sił i zdrowia, dobrze funkcjonuje w relacjach z innymi. Dotychczas uważana przez najbliższych za silną charakterologicznie, asertywną, mającą stabilny obraz siebie – przekraczając bramę jednostki penitencjarnej, napotykać na kolejne trudności, w tym szeroko rozumiany brak podstawowej wartości, jaką jest wolność, stopniowo zaczyna się zmieniać. Następuje proces przeformułowywania własnego miejsca w świecie, kielkuje coraz większa świadomość swych ograniczeń. Wizja jednego roku pobytu w zakładzie karnym, uosabiającym hermetyczne środowisko, zaczyna być spostrzegana w czarnych barwach, w sposób katastroficzny.

Tym bardziej narażone na wszelkiego rodzaju zaburzenia adaptacyjne są osoby uzależnione od substancji psychoaktywnych, pozbawione sieci wsparcia, ze skłonnością do autoagresji, które już w warunkach wolnościowych objęte były farmakoterapią, leczeniem psychiatrycznym. Sam fakt wyrwania człowieka z jego naturalnego, bezpiecznego, znanego środowiska, jakkolwiek by ono nie wyglądało, stanowi szok, aktywizuje lęki, zaś predyspozycje osobowościowe, będą decydowały o tym jak szybko i w jaki sposób dostosuje się on do nowych warunków, których sam nie jest w stanie w pełni kształtować. Poza opisanymi przypadkami istnieją także inne, sprzyjające refleksji, kiedy to osoby, często w zaawansowanym stadium procesu demoralizacji, pobyt w izolacji spostrzegają jako sposób na życie, powód do dumy, prestiż. W imię własnych przekonań wielokrotnie wkraczają na drogę przestępczą, ponawiając swe liczne pobyty w jednostce. Widzimy więc, iż sytuacja dla jednej osoby powszechna, zwyczajna, dla innej może stanowić trudność, z którą w parze pojawiają się zaburzenia adaptacyjne, a często też myśli i zamiary samobójcze.

Przebywanie w zakładzie karnym nieodłącznie związane jest z wieloma rodzajami stresorów. U osób szczególnie wrażliwych, podatnych na czynniki zewnętrzne, o niskiej autonomii, każda stresująca sytuacja może przyspieszać wystąpienie poważnych i utrzymujących się zaburzeń psychicznych. Frustracja pojawia się jako reakcja na brak możliwości uzyskania obranego celu, przez wystąpienie przeszkód zarówno wewnętrznych jak i zewnętrznych, których osadzony na co dzień w zakładzie może napotkać wiele. Utrzymujący się deficyt w realizowaniu osobistych pragnień u osób pozbawionych wolności, prowadzi do występowania, konfliktów zarówno na linii osadzony – funkcjonariusz jak i w relacjach z innymi pensjonariuszami.

szami jednostki. Wszelkie sytuacje utrudnienia i przeciążenia, z którymi nierozdzielnie łączy się pobyt w zakładzie, negatywnie rzutują na psychikę ludzką również u osadzonych, którzy wcześniej określani zostali mianem zdemoralizowanych (Carson, Butcher, Mineka, 2005, s. 195–208).

Do najczęściej zgłaszanych przez skazanych dolegliwości w trakcie odbywania kary pozbawienia wolności należy notoryczny stan deprywacji potrzeb, jako tzw. stan niezaspokojenia dowolnej potrzeby w poczuciu własnej wartości i sensie przeżywanej egzystencji (Ostrowska, 2008, s. 256). Amerykański psycholog Abraham Maslow, autor teorii hierarchii potrzeb, głosił o dążeniu człowieka do realizacji potrzeb zarówno niższego jak i wyższego rzędu, jako warunek samorealizacji, harmonii, spełnienia, nawiązując do zjawiska homeostazy (za: Oleś, 2003, s. 293–301). Osadzeni pozbawieni możliwości realizowania potrzeb, do których przywykli żyjąc na wolności, niejednokrotnie przeżywają wewnętrzne dylematy, frustracje, które dezorganizują ich codzienne funkcjonowanie, i które w sposób mniej lub bardziej świadomy rozładują poprzez agresję. Przemoc w formie werbalnej jak i fizycznej, ukierunkowana zostaje wtedy zarówno do współosadzonych, poprzez bójki, pobicia, jak i do administracji jednostki. Ostatni z przykładów może przyjąć formę czynnej napaści na funkcjonariusza.

Charakterystyczną cechą Służby Więziennej jest konieczność podejmowania szybkich i trafnych decyzji, gdyż bezpośrednia praca z osobami pozbawionymi wolności jest nieprzewidywalna, wymaga czujności, gotowości do działania. Wśród osób odbywających karę obok agresorów, nie brak także potencjalnych samobójców. Część z nich posiada utrwaloną skłonność do autoagresji, inni targają się na swe życie wskutek napotkanych trudności, których paleta jest obszerna. Kolejni zaś samouszkodzenia traktują w sposób instrumentalny, by wymusić na administracji korzystne dla nich decyzje, wykazując się determinacją, ryzykując własne życie w imię obranych celów (Płużek, 1994, s. 127–140). Skazani dla których wartością nadrzędną jest zdrowie wykluczają kierowanie agresji na własną osobę, szukając innych sposobów na pobyt w warunkach izolacji penitencjarnej. Jednym z mechanizmów adaptacyjnych jest wycofanie się, które polega na maksymalnym odcięciu się osadzonego od otoczenia społecznego, spraw i zgłaszanych problemów przez współwięźniów, silnej koncentracji na sobie z tendencją do egocentryzmu. Bunt to kolejny przejaw próby dostosowania się do rzeczywistości więziennej, może ujawniać się w prezentowanej wrogiej postawie wobec funkcjonariuszy, szczególnie w sytuacji niespełniania przez administrację oczekiwań osadzonego. Ciekawym sposobem akceptowania warunków panujących w więzieniu jest zadomowienie się, jakże znane wśród recydywistów penitencjarnych. To właśnie oni pobyt w zakładzie karnym traktują jako sposób na życie, niejednokrotnie przetrwanie, szczególnie gdy są osobami bezdomnymi, bez dachu nad głową. Doświadczeni funkcjonariuszami

sze umieją zdiagnozować wśród skazanych obrane przez nich mechanizmy, w tym odnaleźć podłoże zachowań skazanych zarówno tych negatywnych jak i pozytywnych. Mowa tu o osobach pozbawionych wolności, które sprawiają wrażenie nadmiernie ugrzeczniczonych, ugodowych, które konsekwentnie realizują mechanizm „zimnej kalkulacji”, kiedy to na bazie zdobytych doświadczeń, obserwacji, dążą do zyskania przychylności personelu więziennego. W rzeczywistości ich postawa jest tylko pozornie uległa i zgodna, a wszystko po to, by uzyskać gratyfikacje, osiągnąć zamierzone cele. Inteligencja i spryt osadzonego oraz stopień jego zdrowia psychicznego, odgrywają znaczącą rolę oraz rzutują na wybór najbardziej adaptacyjnej, konkretnej metody na przetrwanie (Przybiliński, s. 129–132). Wyspecjalizowana kadra więzienna ma za zadanie odszyfrować rodzaj występującego u osadzonego mechanizmu adaptacyjnego oraz źródło ewentualnych trudności przystosowawczych, a co najważniejsze odnaleźć sposób i metodę na zapoczątkowanie w nim pożądaných zmian. Poprzez oferowanie osadzonym wszelkich, dostępnych środków aktywizacji, w postaci nauczania, pracy, zajęć kulturalno-oświatowych, sportowych, oddziaływań terapeutycznych, jak i pomocy w utrzymywaniu kontaktu ze światem zewnętrznym, rodziną, pracownicy jednostki realizują powyższy cel.

W prowadzonych względem osadzonych oddziaływaniach penitencjarnych uwzględnia się przede wszystkim wymagające korekcji deficyty, które stanowiły przyczyny popełnionych przez nich przestępstw. Powyższe oddziaływania realizowane są m.in. poprzez prowadzone programy resocjalizacji, skierowane do grup skazanych wyodrębnionych ze względu na ich wspólne potrzeby. Zakres programów, czyli grupowych zajęć, obejmuje przeciwdziałanie agresji, przemocy, uzależnieniom, prokryminalnym postawom oraz kształtowanie umiejętności społecznych i poznawczych, integrację rodzin, aktywizację zawodową, czy zapobieganie negatywnym skutkom izolacji (Machel, 2006, s. 227–248).

Obligatoryjnie do udziału w zajęciach są kierowani skazani młodociani, którzy nie ukończyli dwudziestego pierwszego roku życia. Stanowią oni grupę osób znajdujących się jeszcze w fazie rozwoju biologicznego i psychicznego, ich osobowość kształtuje się, stąd szansa skuteczniejszych oddziaływań względem nich jest wyższa niż wobec osadzonych dorosłych. Niejednokrotnie jednak opór skazanych wynikający z różnych pobudek przewyższa zaangażowanie kadry, osadzeni bronią się przed zmianą. Sam fakt odosobnienia ich od rodziny, znajomych, dotychczasowej pracy, hobby, możliwości samodecydowania, w tym pojawiające się w izolacji liczne ograniczenia, kontrole, nakazy, zakazy, powodują powstanie napięcia psychicznego, brak chęci zaangażowania się w proces resocjalizacji (Szczepaniak, 2008, s. 174–184).

Utrata wolności jest dla wielu osadzonych równoznaczna z odrzuceniem ich przez społeczeństwo, szczególnie jeśli sami nie wzrastali w środowisku przestęp-

czym. Etykieta „skazanego“ pozostaje w myśli społeczeństwa, mając negatywną konotację, powodując stygmatyzację, która ciągnie dalej już w samym zakładzie. Wynika z tych samych dla wszystkich pozbawionych wolności przepisów odbywania kary pozbawienia wolności, uniformizacji ubioru. Skazany nie ma wpływu na to z kim zostanie zakwaterowany w celi mieszkalnej, w jakiej grupie spacerowej się znajdzie, kto będzie jego wychowawcą, czy nawet jaki rodzaj posiłku zostanie mu zaserwowany w danym dniu. Osoby silnie charakterologicznie są w stanie odnaleźć się wśród innych współosadzonych i nawiązać z nimi relacje, które im odpowiadają, natomiast jednostki wiktyczne, nieśmiałe, niejednokrotnie stają się źródłem pośmiewisk, żartów. Duże znaczenie w więziennym życiu odgrywa artykuł skazania, gdyż współosadzeni nie tolerują określonych grup przestępców. Narazone na agresję ze strony innych skazanych są osoby odbywające kary za przestępstwa przeciwko wolności seksualnej, szczególnie gdy poszkodowanymi były dzieci. Ich bezpieczeństwo znajduje się pod szczególnym monitoringiem kadry. Bycie funkcjonariuszem Służby Więziennej zakłada potrzebę pozostawienia osobistych osądów, przekonani również w aspekcie moralnym, w miejsce pełnego zaangażowania się w pomoc skazanemu, bezpośredniej pracy nad jego zmianą (Machel, 2003, s. 81–90).

Obok oddziaływań funkcjonariuszy, nieodzowny wpływ na przebieg procesu resocjalizacji ma rodzina. Znaczna część osadzonych bowiem, to osoby które pozostają w kontakcie z bliskimi. Ich wsparcie i okazywane zainteresowanie dodaje skazanym otuchy, motywuje do działania, podejmowania starań o utrzymywanie jak najlepszego zachowania, które z czasem może zaowocować skierowaniem ich do jednostek typu półotwartego, otwartego, polepszeniem warunków odbywania kary. Niestety wielu osadzonych podczas pobytu w zakładzie karnym doświadcza osłabienia więzi rodzinnych, a nawet osamotnienia, odwrócenia się ich bliskich. Zazwyczaj ma to miejsce, gdy wcześniejsze relacje nie były dojrzałe, trwałe lub zostali odrzuceni, z uwagi na brak akceptacji rodziny względem popełnionego przez nich przestępstwa. Członkowie rodzin niejednokrotnie wstydzą się aktualnej sytuacji życiowej, ukrywając fakt uwięzienia ich krewnego, tym samym ograniczając kontakty z nim jedynie do rozmów telefonicznych. Jak widzimy zatem administracja zakładu karnego ma niełatwe zadanie, gdyż na postawę więźnia często decydujący wpływ mają czynniki zewnętrzne, dotyczące bliskich, które niejako znajdują się poza kontrolą funkcjonariuszy. Nikt nie może bowiem zmusić rodziny osadzonego do odnowienia z nim kontaktu. Skazany pozbawiony wsparcia społecznego, wyrwany z dotychczasowych ról życiowych odczuwa znaczne naruszenie swej tożsamości, poczucia własnej wartości. Wówczas decydującą rolę odgrywają psycholodzy i wychowawcy, którzy przepracowują problem ze skazanym, kształtując w nim postawę akceptacji względem zmieniającej się sytuacji życiowej, omawiając bieżące sprawy, na które sam osadzony ma wpływ, podejmując interwencję kryzysową. Nad-

rzędnym bowiem celem wykonywania kary pozbawienia wolności jest wzbudzenie w skazanym woli współdziałania w kształtowaniu jego społecznie akceptowanych postaw, w tym poczucia odpowiedzialności, przestrzegania porządku prawnego oraz potrzeby powstrzymania się od powrotu do przestępstwa.

Człowiek jako istota społeczna potrzebuje kontaktu z innymi. U osób młodych, które nierzadko mają osłabione relacje z rodziną oraz podatnych na wpływy otoczenia, ryzyko wejścia w interakcje z osobami zdemoralizowanymi, w które zakłady karne obfitują, jest wysokie. Grozi to intensyfikacją procesu utożsamiania się z przestępczym stylem życia, podtrzymywaniem negatywnych wzorców zachowań. Słowo wielowymiarowość trafnie określa rzeczywistość więzienną, zaś opisane powyżej aspekty funkcjonowania człowieka w zbiorowości osób pozbawionych wolności, stanowią jedynie namiastkę ich realnego życia w izolacji penitencjarnej. Tak jak funkcjonariusze Służby Więziennej zmagając się ze stresem zawodowym wypracowują własne strategie radzenia sobie, tak osoba uwięziona próbuje dostosować się do nowej rzeczywistości. Skazani kierując się różnymi kryteriami oceny rzeczywistości, własnego miejsca w świecie, odmiennymi wartościami, przyjmują indywidualne wzorce postępowania w momencie umieszczenia ich w więzieniu, od skrajnie zaburzonych po adaptacyjne. Sama zaś paleta konsekwencji psychospołecznych, jakich doświadcza, wynikać będzie nie tylko z faktu ich pobytu w izolacji oraz stopnia adaptacji lecz także z czynników zewnętrznych, często niezależnych od nich.

Podsumowanie

Rozwój teorii prawa karnego, a szczególnie pojęcia kary kryminalnej oraz dynamizacja wiedzy o mechanizmach ludzkiego zachowania, zaowocowały znacznie szerszą współpracą pomiędzy prawem karnym, kryminologią, pedagogiką, psychologią czy pracą socjalną. Tradycyjnie, ograniczenie przestępczości i resocjalizację utożsamia się z karą pozbawienia wolności i oddziaływaniami prowadzonymi w zakładach penitencjarnych. Konsekwencjami tego przekonania są obwinianie więzienia za wszelkie niepowodzenia resocjalizacyjne, ciągle utrzymujące się wysokie wskaźniki recydywy i żądania zwiększania restrykcyjności wobec przestępców. Uwarunkowania skuteczności współczesnego więzienia stają się coraz bardziej złożone, obejmują nie tylko cechy osobowościowe skazanych (ich rozpoznanie nie jest pełne, z uwagi na brak uwzględnienia specyfiki nowych kategorii więźniów), a także cały splot czynników ogólnospołecznych tkwiących w społeczeństwach podlegających nowym tendencjom cywilizacyjnym i kulturowym.

Dla efektywności procesu resocjalizacyjnego najważniejsze są warunki w obrębie samych instytucji karnych, gdyż one oddziałują bezpośrednio na sam proces reso-

cializacji, są to: przeludnienie zakładów karnych, długość kary pozbawienia wolności itd. O ile istotne jest z punktu widzenia społecznego dotkliwość kary pozbawienia wolności i izolacja, o tyle odnosząc się do samej jednostki pozbawionej wolności należy patrzeć na nią jak na podmiot oddziaływań oraz konsekwencje psychiczne, społeczne i rodzinne kary pozbawienia wolności. Rozpatrywanie niniejszej kwestii jest coraz częstszym spektrum badań, które przyczyniają się do tworzenia programów realizowanych przez instytucje penitencjarne oraz placówki zajmujące się pomocą osobom skazanym w trakcie odbywania kary oraz po wyjściu z więzienia, uwzględniając psychospołeczne skutki kary odbywania kary pozbawienia wolności.

Bibliografia

1. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 21 grudnia 2016 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności.
2. Ustawa z dnia 15 grudnia 2016 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny wykonawczy (Dz. U. 2017 poz. 204).
3. Carson R., Butcher J., Mineka S., *Psychologia zaburzeń*, Gdańskie Wydaw. Psychologiczne, Gdańsk 2005.
4. Gordon M., *Psychologiczne bariery procesu resocjalizacji*, [w:] M. Marczak, Pastwa-Wojciechowska, M. Błazek, *Wiedza, doświadczenie, praktyka: interdyscyplinarne spojrzenie na problemy społeczne*, Oficyna Wydawnicza „Impuls” – Uniwersytet Gdański, Kraków – Gdańsk 2010.
5. Szczepaniak P., *Oddziaływania penitencjarne na więźniów w świetle współczesnej pedagogiki i penitencjarystyki*, [w:] *W dziewięćdziesięciolecie polskiego więziennictwa. Księga jubileuszowa*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2008.
6. Machel H., *Sens i bezsens resocjalizacji penitencjarnej. Casus polski, Studium penitencjarno-pedagogiczne*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2006.
7. Machel H., *Więzienie jako instytucja karna i resocjalizacyjna*, Arche, Gdańsk 2003.
8. Oleś P., *Wprowadzenie do psychologii osobowości*, Scholar, Warszawa 2003.
9. Ostrowska K., *Psychologia resocjalizacyjna: w kierunku nowej specjalności psychologii*, Fraszka Edukacyjna, Warszawa 2008.
10. Pierzchała K., *Resocjalizacyjna rola kapelana więziennego w polskim systemie penitencjarnym: analiza pedagogiczna*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2012.
11. Płużek Z., *Psychologia pastoralna*, Instytut Teologiczny Księży Misjonarzy, Kraków 1994.

12. Przybiliński S., *Podkultura więzienna: wielowymiarowość rzeczywistości penitencjarnej*, Impuls, Kraków 2010.
13. Szymanowski T., *Międzynarodowe konwencje o postępowaniu wobec osób skazanych, zwłaszcza osób pozbawionych wolności*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego”, Warszawa 2011.

The psychological effects of penalties of liberty in the field of social problems

Abstract

The penalty of deprivation of liberty is a sanction applicable to the person who committed the offense. Penitentiary isolation is the most severe form of isolation, being a reaction of the state to violation of the norms of law. Such compulsory isolation, the way of protecting the society against an asocial unit is the source of specific features of prison reality, which includes, among others: limiting contacts with relatives, compulsion to be surrounded by strangers, order to observe discipline and order, deprivation (alienation) of various the type of embedded needs (information deprivation, sensory deprivation), loss or limitation of certain activities, e.g. performing certain activities in the area of freedom of movement. Analysis of penitentiary activities, but also the effects of psychosocial imprisonment is the basis for working with the convict. These issues are the subject of an article that can be a support for penitentiary interactions in the aspect of education, therapy or re-socialization.

Keywords: imprisonment, prison isolation, penal institution